

Dr hab. Dorota Światała-Trybek, prof. UO

Opole, 27 listopada 2021 r.

Uniwersytet Opolski

Katedra Nauk o Kulturze i Religii

Recenzja

rozprawy doktorskiej **mgr Karoliny Dziubatej**

pt. *Folklorizm jako forma ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego? Studium przypadku wybranych weselnych widowisk obrzędowych z Wielkopolski z perspektywy antropologii folkloru*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2021, ss. 259.

Przedłożona do oceny praca doktorska została napisana na Wydziale Antropologii i Kulturoznawstwa w Instytucie Antropologii i Etnologii pod kierunkiem prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – dr hab. Anny Weroniki Brzezińskiej. Dysertacja ta wpisuje się w nurt współcześnie prowadzonych badań nad modnym ostatnio w różnych środowiskach naukowych (nie tylko wśród humanistów) zagadnieniem określanym jako „niematerialne dziedzictwo kulturowe”, którego definicja – przypomnijmy – została przywołana w *Konwencji UNESCO w sprawie niematerialnego dziedzictwa kulturowego* w 2003 roku. Polska ratyfikowała *Konwencję* dopiero w 2011 roku. Temat rozprawy i pytanie zawarte w tytule rozprawy budzi zainteresowanie. Dysertacja podejmuje istotny z teoretycznego punktu widzenia problem badawczy. Podstawowymi kategoriami przyjętymi przez Autorkę są: niematerialne dziedzictwo kulturowe i folklorizm. Doktorantka proponuje spojrzeć na niematerialne dziedzictwo kulturowe w kontekście ochrony folklorizmu. Jest to z pewnością nowatorski sposób interpretacji zjawiska folklorizmu i jego roli w lokalnych środowiskach.

Nim przejdę do oceny dysertacji doktorskiej, chcę podkreślić, iż mgr Karolina Dziubata reprezentuje młode środowisko badaczy, a Jej dorobek publikacyjny i organizacyjny jest bardzo bogaty. Opublikowała do tej pory (stan na październik 2021) 13 artykułów w czasopiśmie punktowanych znajdujących się na liście ministerialnej (między innymi w: „Ludzie”, „Etnografii Polskiej”, „Literaturze Ludowej”, „Kulturze Współczesnej”, „Twórczości Ludowej”), 15 artykułów w pracach zbiorowych o charakterze naukowym, nadto 3 artykuły na portalach internetowych oraz 15 artykułów w czasopiśmie o charakterze popularno-naukowym. Doktorantka znana jest w środowisku etnologów i antropologów kultury, wygłosiła 18 referatów na międzynarodowych i ogólnopolskich konferencjach naukowych, pełniła także różne funkcje przy organizacji konferencji; brała udział w licznych projektach naukowo-badawczych i upowszechniających. Za bardzo dobre wyniki w nauce na studiach licencjackich, magisterskich i doktoranckich była wielokrotnie nagradzana przez Rektora UAM, także Marszałka woj. wielkopolskiego. Już to powyższe wyliczenie świadczy, że mamy do czynienia z badaczką bardzo zaangażowaną w pracę naukową i organizacyjną na uczelni, konsekwentnie rozwijającą swój warsztat naukowy i badawczy.

Recenzowana praca Karoliny Dziubatej jest przykładem rozprawy opartej na źródłach zastanych (literatura naukowa dotycząca folkloru, folklorizmu i ochrony niematerialnego dziedzictwa, materiały odnoszące się do zespołów, widowisk i tradycji weselnych, publikacje regionalne nt. konkretnych widowisk) oraz wywołanych, tu: materiały pozyskane podczas badań terenowych (wywiady, obserwacja), prowadzonych przez Autorkę w latach 2018-2021. Należy docenić warsztat doboru metod i narzędzi, sposób prowadzenia samych badań, który pozwolił Doktorantce pozyskać wartościowy materiał w trudnych czasach pandemii SARS-CoV-2.

Kompozycja dysertacji jest dobrze przemyślana, co sprzyja uważnej lekturze. Rozprawa składa się z obszernego Wprowadzenia (s. 5-13), siedmiu rozbudowanych rozdziałów (s. 14-209), Zakończenia (210-213), Bibliografii (214-230), Netografii (s. 231-232), Aneksu (s. 233-251, w którym pomieszczono spis rozmówców, kwestionariusze, wyniki ankiet, spis fotografii, spis tabel i spis ilustracji) oraz Streszczenia w języku polskim (s. 252-255) i w języku angielskim (256-259).

Autorka we *Wprowadzeniu* pisze, jakie zagadnienia stanowią przedmiot Jej zainteresowań badawczych: „Na obszar problemowy moich badań składają się: 1) rola folklorizmu na przykładzie weselnych widowisk obrzędowych w lokalnym i regionalnym krajobrazie kulturowym; 2) motywacje i doświadczenia związane z ich praktykowaniem przez członków lokalnej społeczności; 3) wpływ polityki i systemu ochrony niematerialnego dziedzictwa UNESCO na funkcjonowanie folkloru tradycyjnego i folklorizmu oraz 4) sposoby postrzegania folkloru i folklorizmu oraz wynikające z nich sposoby ochrony niematerialnego dziedzictwa” (s. 8). Przywołane problemy badawcze Doktorantka omawia i analizuje w kolejnych rozdziałach. Czyni to w sposób dojrzały, odwołując się do literatury przedmiotu i konkretnych stanowisk badaczy, wyraźnie eksponując również swoje zdanie.

W pierwszym rozdziale *Perspektywy badawcze* Autorka kreśli ramy teoretyczne pracy, przedstawia podstawową terminologię (antropologia folkloru, folklor, folklorizm, folkloryzacja), stan badań nad niematerialnym dziedzictwem kulturowym, deklarując jednocześnie: „Pojęcie <<niematerialne dziedzictwo kulturowe>> stosuję wymiennie z terminem <<folklor tradycyjny>>, (który w mojej pracy oznacza przede wszystkim tradycyjną obrzędowość weselną wpisaną wszak w przypadku Szamotuł na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*), lecz odróżniam od <<folkloru>>, argumentując dalej: „elementy folkloru tradycyjnego mogą zyskać status dziedzictwa” (s. 27). Warto dopowiedzieć, że zastępowanie klasycznych definicji folkloru hasłem niematerialne dziedzictwo kulturowe funkcjonuje w środowisku naukowym (i nie tylko) już od jakiegoś czasu, czego wyrazem są chociażby tytuły konferencji naukowych. Proponuję, aby Autorka zapoznała się jeszcze z dwoma tekstami Teresy Smolińskiej (*Kontrowersje wokół folkloru, folklorizmu jako niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, *Etnologické rozprawy*” 2015, č. 2, s. 31-43; *Realizacja Konwencji UNESCO z 2003 roku w Polsce z perspektywy folklorysty*, „*Etnologické rozprawy*” 2018, č. 1, s. 45-71) i Janiny Hajduk-Nijakowskiej (*Współczesny folklorizm*, „*Etnologické rozprawy*” 2018, č. 1, s.72-96).

W tej części rozdziału mgr Karolina Dziubata omawia także koncepcje antropologii folkloru i folklorystyki antropologicznej, przywołując stanowiska dwóch wybitnych znawców przedmiotu – Rocha Sulimę i Piotra Kowalskiego. Wspomina również o orientacjach teoretyczno-metodologicznych, na których opiera swoją pracę. Na końcu omawia metody, techniki i narzędzia badawcze. Zabrakło tu informacji o ekspertach (w

sumie 10), a mianowicie, jakie instytucje reprezentują?, jakie jest ich doświadczenie eksperckie? Są to według mnie ważne kwestie.

W drugim rozdziale *Wesela wielkopolskie* Autorka skupia uwagę na relacji między folklorem a ochroną niematerialnego dziedzictwa, analizując trzy przykłady (z 15 zaznaczonych na opracowanej mapie, zob. il. 1, s. 9) inscenizowanych widowisk weselnych w Wielkopolsce. Są to: *Wesele szamotulskie* (Szamotuły i okolice), *Wesele przyprostyńskie* (Region Kozła) i *Wesele biskupiańskie* (Biskupizna). Pragnę podkreślić, że każde z przedstawionych tu spektakli przyjmuje formę dobrze opracowanego studium przypadku z informacjami o regionie, w którym ono funkcjonuje, okolicznościami jego powstania, omówiono także działalność zespołu folklorystycznego wystawiającego widowisko.

Kolejny rozdział *Polityczne uwarunkowania folklorizmu* jest wykładem na temat zmieniających się historycznie sposobów rozumienia folkloru, znaczenia zarówno folkloru, jak i folklorizmu w procesie budowania tożsamości narodowej, zjawiska sięgającego XIX wieku, które przybliżono na konkretnym przykładzie inscenizacji „Wesela Przyprostyńskiego” (po raz pierwszy wystawionego 20 lutego 1938 roku z okazji otwarcia Muzeum Regionalnego Ziemi Zbąskiej). Doktorantka przy charakterystyce „rządowego sponsoringu” i wsparcia systemowego zespołów folklorystycznych przywołuje ustalenia Carol Silverman w kontekście funkcjonowania bułgarskich zespołów regionalnych, by następnie odnieść się do realiów polskich i łotewskich i społeczno-politycznych uwarunkowań. Taki sposób zaprezentowania wspierania systemowego zespołów folklorystycznych z uwzględnieniem środowiska międzynarodowego i różnego przedziału czasowego uważam za właściwy, świadczący o dobrej znajomości zagadnienia.

Rozumienie folkloru a sposoby jego ochrony jest tematem następnego rozdziału, moim zdaniem bardzo dobrze opracowanego, w którym Autorka stara się pokazać, że rozumienie różnych definicji folkloru wpływa na kształtowanie wyobrażenia o tym zjawisku, a w konsekwencji również na ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Ważną poznawczo w aspekcie ochrony niematerialnego dziedzictwa jest Jej propozycja trzech kategorii: strażnik autentyczności, orędownik zmiany i lokalny autorytet.

Piąty rozdział poświęcono *Problematyce autentyczności*, w którym przybliżono zakres znaczeniowy pojęcia autentyczności w heritologii, antropologii, folklorystyce; zainteresowano się językiem autentyczności i kategorią prawdy, eksponując tu wypowiedzi informatorów (tab. 2), także zagadnieniem eksperckiej oceny autentyczności, jej

stopniowaniem w odniesieniu do weselnych widowisk, nadto ich wymiarem, w jakich są praktykowane. Zagadnienie to zostało szeroko omówione w kolejnym rozdziale *Rola widowisk w lokalnym krajobrazie kulturowym*. Autorka wyróżnia tu cztery wymiary: kulturowy (działania, „które odnoszą się bezpośrednio do prezentowanych w nich treści folkloru tradycyjnego”, s. 153), społeczny, ekonomiczny, polityczny. Każdy z przywołanych wymiarów mgr Karolina Dziubata drobiazgowo omawia.

Ostatni rozdział pracy *Folklorizm a ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego* jest, według mnie, wyraźnie wyartykułowanym stanowiskiem Doktorantki w kwestii podjętego w tytule pracy problemu badawczego, który rozpatrywała, nawiązując m.in. do koncepcji unesoizacji oraz innych wpisów dotyczących obrzędowości weselnej wyróżnionych przez UNESCO. Zwróciła jednocześnie uwagę na nieporozumienia związane z własnością dziedzictwa kulturowego. Wysoko oceniam analizę zawartych tu treści.

W *Zakończeniu*, będącym podsumowaniem zawartych w pracy merytorycznych inferencji, Autorka postuluje, aby zmodyfikować metodologię badań zjawisk z zakresu folkloru i folkloryzmu. Proponuje również dekonstrukcję języka autentyczności i odmawia używania go do celów opisowych (s. 255). Na podstawie zawartych tu propozycji widać, że mamy do czynienia w pełni przemyślanym „programem badawczym” mgr Karoliny Dziubatej, która podczas przygotowywania rozprawy sukcesywnie dostrzegała problemy związane z przemianami współczesnej rzeczywistości kulturowej, transformacją znaczenia folklor i folkloryzm.

Z obowiązku recenzenckiego wspomnę także o innych częściach dysertacji. Bibliografia, bardzo obszerna, licząca szesnaście stron (s. 214-230), opracowana jest poprawnie. Jednakże dostrzegłam, że nie uwzględniono w niej kilku autorów, do których Doktorantka odwołuje się w rozprawie. Mam na myśli takich badaczy jak: Ferdinand de Saussure (s. 12), Jolanta Ługowska (s. 22), Piotr Kowalski (s. 25, 26), Anna Wiczorkiewicz (s. 68), Czesław Robotycki (s. 95) i kilku jeszcze innych.

Pod względem edytorskim praca została przygotowana starannie, pojawiają się nieliczne usterki (głównie interpunkcyjne). Aneks został opracowany bez zarzutu, można powiedzieć, że wzorcowo. Materiały ilustracyjne (4 mapy i 15 fotografii) dopełniają analizowane treści pracy, są również świadectwem zaangażowania Doktorantki w

badaniach terenowych, bowiem zdecydowana część zamieszczonych zdjęć jest Jej autorstwa.

Konkluzja

Główne pytanie, pojawiające się w tym fragmencie recenzji, powinno brzmieć: czy Autorce udało się zrealizować zamierzony cel? Przypomnijmy, we *Wprowadzeniu* określiła go następująco: „celem rozprawy jest poznanie funkcji weselnych widowisk obrzędowych w lokalnym krajobrazie kulturowym w kontekście koncepcji folkloryzmu i systemu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego na przykładzie działalności wybranych widowisk i wykonujących je zespołów folklorystycznych” (s. 8). Na postawione przeze mnie pytanie, już po wnikliwej lekturze pracy, odpowiedź jest pozytywna. Dopowiem więcej: Doktorantka wykazała się przenikliwością i konsekwencją badawczą, nowatorskim podejściem do interesujących Ją zagadnień. Rozprawa jest ważną pozycją w skutecznie współcześnie prowadzonych badaniach nad folklorem i niematerialnym dziedzictwem kulturowym oraz jego ochroną. Doceniam sposób opracowania problematyki rozprawy, wysoką wartość merytoryczną zaprezentowanych analiz, ich wnikliwość i dokładność. Treść jest dobrze udokumentowana, zobrazowana właściwie dobranymi cytatami, spełnia wszelkie wymagania stawiane pracom doktorskim.

Recenzowana dysertacja doktorska mgr Karoliny Dziubatej zasługuje na uznanie, dlatego wnioskuję o jej wyróżnienie. Mam też głęboką nadzieję, że praca doktorska ukaże się drukiem. Jest to bowiem pozycja, która z pewnością wnosi nowe ustalenia, skłania również do przemyśleń nad przeobrażeniami we współczesnej humanistyce.

Stwierdzam, że przedłożona mi do oceny rozprawa doktorska mgr Karoliny Dziubatej spełnia warunki określone w art. 13. 1. ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, tj. stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej, dlatego wnioskuję jej przyjęcie i dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dorota Świątowska-Trybelska